

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

Indra in Khmer Literature during Angkor Period

ดร. ชาญชัย คงเพ็ญธรรม

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษา คุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร ซึ่งความเชื่อในเรื่องพระอินทร์แพร่หลายเข้าสู่ดินแดนเขมร พร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาสำคัญ 2 ศาสนาจากอินเดีย ในสมัยเมืองพระนครที่ศาสนาพราหมณ์เจริญรุ่งเรือง พระอินทร์ที่พบในจารึกเขมรสมัยต่างๆ เป็นพระอินทร์แบบพราหมณ์ คือ ทรงเป็นเทวราชนักรบ ผู้งามสง่า และคอยปกป้องรักษาโลกทางด้านทิศตะวันออก ต่อมาภายหลังจากที่อาณาจักรเมืองพระนครล่มสลายลง เขมรหันมานับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท พระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดียุคนี้ จึงมีลักษณะเป็นพระอินทร์ในแบบพุทธมากกว่าพราหมณ์ คือ พระอินทร์มิใช่ตำแหน่งที่ถาวร สับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและพระอินทร์เป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนานอกจากนี้คนเขมรยังได้สร้างพระอินทร์แบบเขมรขึ้น โดยผูกโยงพระอินทร์เข้ากับตำนานพื้นบ้านที่สำคัญยิ่ง 2 เรื่อง คือ เรื่องพระโค พระแก้ว และตำนานเรื่อง พระเกตุมาลา ผู้สร้างปราสาทนครวัดอีกด้วย

คำสำคัญ : พระอินทร์ เทพเจ้าของอินเดีย วรรณคดีเขมร

Abstract

The article aims to study the characteristics and roles of Indra in Khmer literature in the post-Angkorian period. The belief in Indra spread to the Kingdom of Cambodia along with two important religions from India. During the time when Hinduism was glorious, Indra found in Khmer inscriptions was Bhrama Indra. He was presented as a graceful god warrior who protected the east part of the world. Later, after the ruin of the Angkor Empire, Cambodians converted to Theravada Buddhism. Indra in this period was, therefore, depicted as a

Buddhist Indra rather than Bharma Indra. This means that the position of Indra was no longer permanent, yet it could be rotated. Moreover, Indra was regarded as a god that supported Buddhism. Apart from this, Cambodian people also created Cambodian Indra based on their two important folklores which are Priah Koo and Priah Kaew and Priah Ket Mialia who built Angkor Wat.

Key words : Indra Indian God Khmer Literature

1. อารัมภกถา

พระอินทร์เป็นเทพเจ้าของชาวอินเดีย ในยุคพระเวทนั้น พระอินทร์ถือเป็นเทพเจ้าที่ชาวอารยันให้ความเคารพนับถือมากที่สุด เห็นได้จากฤคเวทสังหิตา ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด (สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราว 1,500 ปีก่อนคริสตกาล) มีบทสวดสรรเสริญพระอินทร์มากกว่าเทพเจ้าองค์อื่นๆ คิดเป็น 1 ใน 4 ของบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งหมด ชาวอารยันนับถือพระอินทร์ในฐานะเทพแห่งฟ้าฝน ผู้ทำลายปีศาจแห่งความแห้งแล้ง จึงเป็นผู้นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชาวอารยัน นอกจากนี้พระอินทร์ยังเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม ผู้ช่วยชาวอารยันปราบปรามชนพื้นเมืองอีกด้วย (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 2551: 5)

ในสมัยมหากาพย์และปุราณะ (สมัยก่อนพุทธกาลเล็กน้อย เรื่อยมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8) พระอินทร์ถูกลดฐานะลงมาเป็นเพียงเทพชั้นรอง ที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม จากเทพเจ้าแห่งสงครามในยุคพระเวท กลายเป็นเทพที่ต้องปราศัยให้แก่เหล่าอสูรนับครั้งไม่ถ้วน เป็นเทพผู้หวาดระแวง และชอบปรึกษาผู้บำเพ็ญตบะบารมี พระองค์มักจะส่งนางอัปสรมายั่ววนทำลายตบะของบรรดาฤาษีต่างๆ เป็นนิตย์ นอกจากนี้พระองค์ยังหนักในทางกามารมณ์ เห็นได้จากการที่พระองค์ลอบมาเป็นชู้กับนางอหฺลยา ภรรยาของฤาษีเคาตมะ จนถูกพระฤาษีสาปให้เครื่องหมายของเพศหญิงปรากฏขึ้นทั่วร่างกาย ต่อมาภายหลังได้มีผู้ดัดแปลงรูปโยนีเหล่านี้ ให้กลายเป็นรูปนัยน์ตา จึงเป็นที่มาของชื่อ “ท้าวสหัสนัยน์” หรือ “ท้าวพันตา” ในที่สุด (ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา. 2545: 156 – 158)

วรรณคดีบาลีเรียกพระอินทร์ว่า ท้าวลักกะ หรือลักกะเทวราช เป็นเทวราชาผู้ครอบครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นครหลวงของพระองค์ชื่อสุทัศน์หรืออมราวดี ในเมืองนี้มีอุทยานหลายแห่ง เช่น จิตรลดาวัน นันทวัน เป็นต้น วิมานของพระอินทร์ชื่อไพชยนต์ พระองค์มีมเหสี 4 องค์ คือ นางสุธัมมา นางสุจิตรา นางสุนันทา และนางสุชาดา พระองค์ทรงมีช้างเอราวัณเป็นพาหนะ พระอินทร์ในศาสนาพุทธนั้นเป็นเทพผู้มี

คุณธรรมสูง (วิสุทธ์ บุษยกุล. 2520: 36-38)

เรื่องราวของพระอินทร์แพร่หลายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์และพุทธ ในส่วนของประเทศกัมพูชานั้น พระอินทร์เป็นเทพที่ได้รับการเคารพยกย่องพอสมควร แม้จะเป็นเพียงเทพชั้นรองในศาสนาพราหมณ์ (รองจากพระศิวะ พระวิษณุ และพรหม) แต่ฐานะของพระอินทร์ก็มีได้ตกต่ำ เห็นได้จากประติมากรรมรูปพระอินทร์ที่มีปรากฏบนทับหลังด้านที่เป็นทางเดินเข้าสู่องค์ปราสาท ถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นเทวโลกของเทวสถานนั้น นอกจากนี้ยังพบภาพสลักของพระอินทร์กำลังบันดาลสายฝนที่ปราสาทบันทายศรี ช่างได้ภาพมีรูปพระกฤษณะ ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งที่สำคัญยิ่งของพระวิษณุมหาเทพ กำลังแสดงท่าทางยินดีปรีดา แสดงให้เห็นว่า ในบางครั้งพระอินทร์ก็มีความสำคัญยิ่งกว่ามหาเทพเสียอีก (วัชธานี เสนาะล้ำ. 2530: 66)

นอกจากนี้จารึกเขมรสมัยเมืองพระนคร ยังได้กล่าวสรรเสริญกษัตริย์เขมรหลายพระองค์ว่า ทรงเสมอด้วยพระอินทร์ในลักษณะต่างๆ เช่น จารึกปราสาทโกก พระเจ้าชยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1333-1389) ได้รับการยกย่องให้เป็นโลกบาลเหมือนพระอินทร์ ในจารึกพระโค พระเจ้าอินทรวรมัน (พ.ศ.1420-1432) ได้รับการยกย่องว่ากล้าหาญเหมือนพระอินทร์ จารึกเกาะแกร์ กล่าวว่า พระเจ้าชยวรมันที่ 4 (พ.ศ. 1471-1484) มีความงามเรื่องรองเหมือนพระอินทร์ จารึกปราสาทบันทายศรี กล่าวยกย่องพระเจ้าชยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511-1541) ว่าโชติช่วงดั่งพระอินทร์ หรือจารึกปราสาทตวลตาเปจ ที่ยกย่องพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1545-1593) ว่าเป็นดั่งพระผู้มีพันตาบนโลกมนุษย์ เป็นต้น (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 2547: 239)

พระอินทร์ในจารึกเขมรสมัยเมืองพระนครเป็นพระอินทร์แบบพราหมณ์ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวศาสนาพราหมณ์เรื่องอำนาจมาก (**ថាវ ថាវស្ថា លិ តែ លុត្ត**. ม.ป.ป.: 45) นอกจากนี้ข้อความที่อ้างถึงพระอินทร์ในฐานะโลกบาล¹ หรือเทวราชผู้อาจหาญ และเชี่ยวชาญในการรบ ล้วนเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น

¹ ในทางศาสนาพราหมณ์ พระอินทร์ถือเป็นเทพผู้คุ้มครองรักษาโลกทางด้านทิศตะวันออกเฉียง สอดคล้องกับหลักฐานภาพสลักรูปพระอินทร์ทรงช้างบนทับหลังของปราสาทบันทายศรี หรือภาพสลักนูนต่ำที่ปราสาทนครวัด ที่ยกย่องพระอินทร์ในฐานะโลกบาล (สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2547: 68) ส่วนโลกบาลประจำทิศตะวันออกเฉียงตามคติทางพระพุทธศาสนา คือ ท้าวธรรมราชา ผู้เป็นใหญ่ในหมู่คนธรรพ์ ซึ่งเป็นครั้งคนครึ่งเทวดาและเชี่ยวชาญในการดนตรี

2. พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

วรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร ส่วนใหญ่เป็นวรรณคดีที่จารลงในใบลาน (วรรณคดีเขมรที่ไม่ใช่จารึกเรื่องแรก คือเรื่องเรียมเก - **រម្យកេរ្តិ៍**) มักปรากฏพระอินทร์เป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องจักรพรรค์ (សាស្ត្រវង្ស) ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร ปรากฏนามที่ใช้เรียกขานพระอินทร์ไว้หลายนามด้วยกัน เช่น โกสิย์ (**កោសិយ**) ลักโก (**សត្តោ**) เทวาธิบดีนทร์ (**តេវាធិបតិ**) มฆวาน (**មង្គវาน**) เป็นต้น

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร มีลักษณะของพระอินทร์แบบพุทธเถรวาทมากกว่าพราหมณ์ (อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ยังคงอยู่ แม้ว่าเมืองพระนครจะล่มสลายลงแล้ว) เนื่องจากในยุคนั้นศาสนาพุทธนิกายเถรวาทได้เข้ามาแทนที่ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเสื่อมลง พระอินทร์แบบพุทธมิใช่ตำแหน่งที่ถาวร ผู้ใดที่หมั่นทำความดี ชอบให้ทาน รักษาศีล ย่อมไปอุบัติเป็นพระอินทร์ได้ทั้งสิ้น

2.1 บุญที่ทำให้ได้มาอุบัติเป็นพระอินทร์

ในวรรณคดีเรื่อง เจ้าสรอโตบเจก (เจ้ากาบกล้วย) ได้กล่าวถึงบุญที่ทำให้มาเกิดเป็นพระอินทร์ว่า วนเศรษฐีบริจาคทานจนสิ้นเนื้อประดาตัว ดังนี้

เจ้าสรอโตบเจก	บฏุลชิตฺตฺตฺต	ตฺตเสฐีษบา
ฐิฐฐฐฐฐฐ	หฺสฺตตตตตต	ฐิฐฐฐฐ
ฐิฐฐฐฐ	เจฐฐ ๓ ๓	ฐิฐฐฐ
เสฐีษฐฐ	หฺสฺตตตต	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓
๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓	๓ ๓ ๓ ๓

(เจ้าสรอโตบเจก. 1966: 41-42)

เทวดาทั้งนั้น	ดลจิตตรงพลัน	ธนเศรษฐีมหา
ให้ทานทำบุญ	สิ้นนทร์พี่ยหนา	ให้เต็มผลา
	จะได้เอาไป	
ให้เสวยศวรรยา	เทวินทร์อินทรา	อิราชจอมไท้
เศรษฐีทำบุญ	สิ้นนทร์พี่ยสนไป	ทั้งทาสนอกใน
	โคมำดำรี	
ไม่เหลือเลยหนา	ส่วนองค์กุมาร	จำเริญใหม่ปี
โสดเทวดาเข้า	อัญเชิญเศรษฐี	บันดาลขมันขมิ
	ให้เจ็บป่วยไซ้	
อดข้าวหน่ายน้ำ	เกรียมกรมชอกซ้ำ	ตราบจนตักษัย
เทพเจ้านำตระการ	ไปสวรรคาลัย	เตรียมอภิเษกให้
	เป็นองค์โกสิย์	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ในวรรณคดีเรื่อง **โคกกุลกุมาร**² ยังกล่าวถึงบุญที่ทำให้ได้ไปอุบัติเป็นพระอินทร์ ในทำนองเดียวกับวรรณคดีเรื่อง **เจ้าสरोโตบเจก** ว่า เศรษฐีโคกขุทมิ แห่งนครพาราณสี ซึ่งเป็นปู่ของโคกกุลกุมาร ได้บริจาคทรัพย์ทำทานรวมทั้งสิ้น 18 โกฏิ (1 โกฏิ เท่ากับ 10 ล้าน) ดังนี้

ขหนูเสผู้	เอะกาลห้ตี	มุรฆาธสาธา
ธาสีสุฤฤธธ	เฐีธธธธธธธ	บุรฆาธธธ
	ธธธธธธธธธธธ	
เสผู้เฐีบุณญ	ธฤธธธธธธธ	ธธธธธธธธธ
ธธธธธธธ	ธธธธธธธธธ	ธธธธธธธธธ
	ธธธธธธธธธ	

(ธธธธธธธธธธธ. 1966 : 8)

²โคกกุลกุมารเป็นนิทานที่มีที่มาจากปณณาสชาดก คือเรื่องพากลชาดก (ศานติ ภัคตีคำ. 2550 : 122-125)

ส่วนองค์เศรษฐี	นั้นกาลก่อนก็	ยังมีทาสา
ทาสีทรัพย์อัน	เจริญล้ำมहिมา	ประมาณลิบแปด
	โกฏีคลังทั้งนั้น	
เศรษฐีทำบุญ	ให้ทรัพย์อันจน	จำเพาะทุกวัน
อุทิศเป็นผล	ด่างลจิตมัน	ทรัพย์มลายพลัน
	จากคลังสิ้นสูญ	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

บุญที่ทำให้ได้มาเกิดเป็นพระอินทร์ที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้น คือ การบริจาคทรัพย์ที่ตนมีอยู่จนหมดสิ้น โดยไม่คำนึงถึงความลำบากจนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ถึงแม้การกระทำดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ปุถุชนทำได้ยาก แต่ก็ถือเป็นเพียงแค่งานบารมีธรรมดา เพราะสิ่งที่ให้นั้นเป็นทรัพย์ภายนอก ยังไม่ถึงขั้นอุปบารมี (บารมีชั้นกลาง) หรือปารมัตถบารมี (บารมีชั้นสูงสุด) แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากนี้อาจการบริจาคทานเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถทำให้ไปเกิดเป็นพระอินทร์ได้ เนื่องจากบุญที่จะทำให้อุปุบัติเป็นพระอินทร์นั้น มีอยู่ 7 ประการ คือ 1) การบารุงเลี้ยงดูบิดามารดาจนตลอดชีวิต 2) ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ 3) พุดจาสุภาพอ่อนหวานเป็นนิตย์ 4) ไม่พุดส่อเสียดตลอดชีวิต 5) ปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการให้ตลอดชีวิต 6) ไม่โกรธตลอดชีวิต 7) ถ้ามีความโกรธเกิดขึ้นแล้ว สามารถระงับความโกรธนั้นได้ (อุตม รุ่งเรืองศรี. 2523: 73-74)

จากความเชื่อเรื่องบุญที่ทำให้ไปอุปุบัติเป็นพระอินทร์ดังกล่าว แสดงว่าชาวเขมรให้ความสำคัญกับการให้ทานมากกว่าการทำบุญอย่างอื่นๆ ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วใน “วตปทสูตร” ข้างต้น

2.2 คุณลักษณะของพระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนครประกอบด้วยคุณลักษณะอันยิ่ง 3 ประการด้วยกัน คือ 1) พระอินทร์เป็นเทพผู้มีความงามยิ่งกว่าเทวะทั้งปวง 2) พระอินทร์เป็นเทพผู้แสวยทิพยสมบัติอันยิ่งกว่าเทวะทั้งปวง และ 3) พระอินทร์ เป็นเทพบุตรนักรัก

2.2.1 พระอินทร์เป็นเทพผู้มีความงามยิ่งกว่าเทวะทั้งปวงในวรรณคดีเขมรถือว่า พระอินทร์เป็นเทพที่มีความงามยิ่งกว่าเทพทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ก็จึงนิยมเปรียบเทียบตัวละครเอกฝ่ายชายว่ามีความงามเสมอกับพระอินทร์ เช่น

<u>เสวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u> <u>ศุชฺศุณฺณเณ็ทฺถกถ</u>	ถาวรบท ถาวรปฏิสนธิ	สุภตตฺตีวปีตฺถกษ ๑ สภวาทกฺเพ็ทฺถยวาท ๑ (วชิรวิจิตร ๒๕๓๘: ๕๓)
ธ ประทับเหนือสุครีพมหา ดุจอินทร์เหนือไวยราพต	พานรพรคอา- พลกบินทร์แสนสุทธิ	นภาพซึ่งสองสามปรากฏ แก่งกล้าก้องเกริกถวายนกร (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)
<u>ศุ้เสวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u> <u>ศุ้เสวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u> <u>ศุ้เสวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u>	เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท	เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ (วชิรวิจิตร ๒๕๓๘: ๑๖๔)
ชุมเสรีจสมเด็จจราชา ส่องแสงแวววับพริ้งพราย เหมือนดังพระอินทร์โกลี๋ย	ทรงเครื่องโสภา เฉิดโฉมฉานฉาย เสรีจพระจักรี	พระมงกุฎรามรัตนราย กระจ่างแจ่มรัศมี เสด็จย่างออกท่ายโรงรัตน์ (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)
<u>เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u> <u>เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u> <u>เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u> <u>เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท</u>	เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท	เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ เศวตคหฺเน็สฺสฺเพ็ทฺถยวาท ๑ (วชิรวิจิตร ๒๕๓๘: ๑๖๔)
พระองค์แสดงเสด็จลีลา ดุจพระอาทิตย์อุทัย ถ้านั้นดุจพระอินทรธา เกลี้ยงยศเจษฏาฤทธิ	ดุจราชสีหา ทางทิศบูรพ์ใน ลงจากสวรรค์ เหตุพระบารมี	ออกจากคูลหามาตมัย ประไพอยู่กลางเวหา มาสถิตบนพื้นปฐพี ตระกุลเผ่าพงศ์โพธิสัตว์ (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

พระอินทร์เป็นเทพที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์ มีกายสีทอง สุกปลั่งดั่งเปลวไฟ แต่กลับให้ความรู้สึกที่นุ่มนวล บุคลิกของพระองค์เป็นที่น่ารักใคร่พอใจยิ่ง พระสุรเสียงกังวานดังระฆังทอง เมื่อทรงปรากฏกายขึ้น ณ ที่ใด ย่อมยังให้สถานที่นั้น สว่างรุ่งเรืองด้วยแสงจากรัตนมีกายของพระองค์เสมอ นอกเหนือจากนี้ พระอินทร์ยังเหนือกว่าเทพองค์อื่นๆ ที่เป็นสหาย ทั้งในแง่อายุ ความงาม ความสุข ชื่อเสียง อำนาจ ความรู้สึกในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส (อุดม รุ่งเรืองศรี. 2523: 75)

ตัวอย่างแรก กวีเปรียบเทียบพระรามขณะที่ทรงประทับเหนือสุครีพว่า เหมือนดั่งพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ความหมายที่อยู่ระหว่างบรรทัดของความเปรียบดังกล่าวคือ พระรามเป็นผู้มีความงามสง่างาม ในยามที่พระองค์ประทับอยู่เหนือสุครีพนั้น ทรงงามสง่าเหมือนตอนที่พระองค์ทรงช้างเอราวัณ

ตัวอย่างที่ 2 และตัวอย่างที่ 3 กวีเปรียบเทียบตัวละครเอกฝ่ายชายว่า งามดั่งพระอินทร์เสด็จลงมายังโลกมนุษย์ จากทั้ง 3 ตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งที่ถูกเปรียบและสิ่งนำมาเปรียบนั้นมีลักษณะร่วมกัน คือ ความงามของรูปสมบัติที่เป็นเลิศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปสมบัติของพระอินทร์นั้นเป็นรูปสมบัติที่เป็นทิพย์ ซึ่งมนุษย์ไม่อาจจินตนาการไปถึงได้ และยังเป็นรูปสมบัติทิพย์ที่เหนือกว่ารูปสมบัติที่เป็นทิพย์ใดๆ ทั้งปวงอีกด้วย

น่าสังเกตว่า สิ่งหนึ่งที่กวีเขมรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง คือ การชมความงามของตัวละครเอก เนื่องจาก “รูปสมบัติ” ย่อมสัมพันธ์กับ “ความเป็นผู้มีบุญ” ของตัวละครนั่นเอง

2.2.2 พระอินทร์เป็นเทพผู้สวยทิพย์สมบัติอันยิ่งกว่าทเวททั้งปวง

ในวรรณคดีเขมรนิยมเปรียบเทียบไอศวรรย์ของพระมหากษัตริย์กับทิพย์สมบัติของพระอินทร์ เนื่องจากกษัตริย์ คือ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์ ส่วนพระอินทร์คือผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาบนสวรรค์ ในวรรณคดีเรื่อง ทิพย์สังวาลย์ กวีได้กล่าวชมสมบัตินครเกตุขมพูนุ ของพระไพลสุริยาและพระนางไพลสุมาลี ไว้ดังนี้

มหาบุรุษเสวยรสอันวิเศษ
ประดาดด้วยแก้วสุรกาณ

เสียดลเสวยรสอันวิเศษวิเศษ
บาทก่สุดข่ามเทศยสุรกาณวิชัย ๖
(ฉัตรทอง ธีร ๑. 1963: 14)

มีปราสาทเลี้ยวลอยถึงร้อยโยชน์

รุ่งเรืองโรจน์แลล้วนเพียงสุริยฉาน

ประดับแล้วด้วยแก้วสุรกาณดี

ดุจสถานไพชยนต์องศ์โกสิย์

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ในวรรณคดีเรื่อง พระชินวงศ์ กวีได้กล่าวชมความงามของปราสาทราชฐานในนครโสภัณฤทธิ์ ของพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ว่า งดงามปานสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังนี้

ณอุคคณเตรีปราสาท
 ฤณนิมิตกฤโณบล

ประเวณีภูตเกษมสกล
 ภาทกษุณณไฏฏริณณ ๑

(พระอริยวงศ์ ๑๖๑. 1964: 5)

ธ ประทับในปราสาท

ประเสริฐวิลาศเกษมสกล

มล้างเมลิองพัน

ประดุจกลไตรตรีงษา

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

กวีเปรียบเทียบสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระอินทร์ (คำนี้แปลตามรูปศัพท์ว่า 33 หมายถึง มฆมานพพร้อมด้วยสหายอีก 32 คน ร่วมกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เมื่อละอรรถภาพจากโลกมนุษย์นี้แล้ว ต่างพากันไปบังเกิดเป็นเทวดานบนสวรรค์ โดยมฆมานพ ผู้เป็นหัวหน้า รับตำแหน่งพระอินทร์ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) กับเมืองของตัวละครในโลกมนุษย์ เพื่อให้แนวคิดเรื่องกษัตริย์คือผู้มีบุญ และเป็นสมมติเทวะนั้นเด่นชัดขึ้น การเปรียบเทียบสมบัติของพระราชากับทิพยสมบัติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงว่ากวีให้ความสำคัญกับสวรรค์ชั้นนี้มากที่สุดในบรรดาสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น (ฉกามาพจรสวรรค์ ได้แก่ จากุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี) และผู้มีสมบัติมากที่สุดในสวรรค์ชั้นนี้ก็คือพระอินทร์นั่นเอง

2.2.3 พระอินทร์ เป็นเทพบุตรน่ารัก

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของพระอินทร์ คือ ทรงเป็นเทพบุตรน่ารัก ซึ่งเป็นลักษณะของพระอินทร์แบบพราหมณ์ ในสมัยหลังพระเวท (แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคัมเขมร) ในวรรณคดีเรื่อง พระสุธน มารดาของนางมโนห์ราได้กล่าวรำพันถึงนางมโนห์รา ซึ่งถูกนายพรานจับตัวไปว่า

อิ: อิกุอรฎ อตุย	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ
ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ	ฮฺยาวยโฆฮฺจุกุฏ

(พระสุรธรรมา. 1992: 20)

ไอ้ ไอ ลูกรักอุดม	แม่แรงทุกข์ตรม	นางไปสถานไกลยิ่งหนา
หนึ่งเกรงกษัตริย์นาคขึ้นมา	สถานนี้พบพา	นางงามวิเศษเลิศสตรี
นำนางลงไปยังพื้นที่	สมุทรรชลี	แล้วช่อนนางไว้รู้หนา
หรือหนึ่งเกรงเหล่าเทวดา	สถิตในพฤษยา	ทั้งหมดมณฑลหิมวา
หรือหนึ่งกลัวยักษ์รักษา	สระสรองคองคา	บริโภคนางเป็นอาหาร
ไม่เห็นลูกรักดวงมาน	โฉนสูงอันตรธาน	ไม่เห็นไม่ยินเลยหนา
หรือหนึ่งเกรงถ้วนอินทรา	ธ ประทับใน	พิฆานไตรตรึงษ์สวรรค์
เห็นรูปนางล่อฟ่องพรรณ	นำไปสวรรค์	ไม่ให้แม่รู้เลยหนา

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

มารดาของนางมโนห์ราสงสัยว่า พระอินทร์อาจจะเป็นผู้มาลักพาตัวธิดาของตนไป นั่นอาจเป็นเพราะชื่อเสียงในทางเจ้าชู้ของพระอินทร์ก็เป็นได้ จึงทำให้มารดาของนางมโนห์ราคิดไปเช่นนั้น การที่นางสันนิษฐานว่า นาค รุกขเทวดา ยักษ์ ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณป่าหิมพานต์เป็นผู้มาลักพาตัวนางมโนห์ราไปนั้น ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เนื่องจากนางมโนห์ราไปเล่นน้ำที่สระอโนดาต ส่วนพระอินทร์นั้นไม่ได้อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ การที่มารดาของนางมโนห์ราสงสัยว่า พระอินทร์เสด็จมาลักตัวนางมโนห์ราไป ย่อมยืนยันพฤติกรรมของพระอินทร์ที่หนักไปในทางกามารมณ์ได้เป็นอย่างดี

จากคุณลักษณะของพระอินทร์ที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 3 ข้อ เห็นได้ชัดว่า มีลักษณะของพระอินทร์แบบพุทธและพราหมณ์ผสมกันอยู่ สังคมเขมรจึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากสังคมไทยที่ “พุทธกับไสย (พราหมณ์) ไปด้วยกัน” นั่นเอง

2.3 บทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนครมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ 1) พระอินทร์เป็นเทพที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกให้พ้นภัยในยามคับขัน 2) พระอินทร์ทำหน้าที่เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ลงไปจุติ 3) พระอินทร์ทำหน้าที่อุ้มสมให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกัน 4) พระอินทร์เป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ประเทศเขมร

2.3.1 พระอินทร์เป็นเทพที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอกในยามคับขัน

บทบาทของพระอินทร์ที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอก ซึ่งได้แก่พระโพธิสัตว์ หรือบุคคลผู้มีบุญบารมีในยามคับขัน ปรากฏในวรรณคดีเขมรหลายเรื่อง เช่น พระอินทร์ทรงชุบชีวิตนางเกา ซึ่งเป็นนางคู่บารมีของพระแก้ว ในวรรณคดีเรื่องพระโค พระแก้ว ให้อภัยจากความตาย ดังนี้

กาลเหยยเหยยกาลเภา:	โธษที ព្រះ ឥន្ទ្រវិទ្យា
ผล่บ่เวียเบ็กខោពោធិកា	ផ្អែស្រេចវិញណាយស្តុអោម ។
ស្តេចសំឡិដាប់ក្បាលមកវិញ	ស្នាមដាវនោះមិញនៅផ្ទុះ
เหยยยกฐាវិញยกស្តេច	លាបវិញមន្តផ្គុំត្រៃស្នាមសោះ ។
យកទឹកផ្លឹមកព្រះស្រប់	អាពុក្រើងរត់សព្វពូជស្រប់
เวียមាសផ្លឹមរត់សព្វសុស	ព្រះ ឥន្ទ្រវិញ/សោះទេវិញសោះ ។

(**พระแก้ว ๒๕๓๕**, 1952: 60)

กาลเอ้ยเอ้ยกาลนั้น	ແດລຽງດິງອມຣິນທິນຣິນທຣາ
มาถึงแล้วยกศพนางเกาธิดา	ສວດສ່ຽງຈຶ່ງແລ້ວທຳມນັດອາຄມ
ธ ชุบให้เศียรต่อติดคินมา	ຣອຍມິດເດີມຄຣາຍັງອຽງຈມ
จึงยกยาทิพย์มาผสม	ທຳແລ້ວມນັດພຣມສູນູແຟລສິນ
เอาน้ำกฤษณาไปรยปราย	ຮຳຕູໂຟຽງທ້ວ່າຍຣອດຊີວິນ
และมีลมปราณวิ่งชานริน	ພຣະອິນທິເກີນເທາະກລັບໂປແລ

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

เป็นเทพผู้ดูแลรักษาต้นไม้และมนุษย์ผู้เปี่ยมด้วยบารมี คงไม่ใช้ความเชื่อที่ปรากฏเฉพาะของกลุ่มชนชาติไทเท่านั้น หากแต่รวมถึงกลุ่มมอญ เขมรด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวน่าจะมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นนั่นเอง

สาเหตุที่ทำให้พระอินทร์ทราบว่ามีมนุษย์กำลังตกอยู่ในสถานการณ์คับขัน และกำลังต้องการความช่วยเหลือ คือ พระแท่นบันฑุกัมพลศิลาอาสน์จะเปลี่ยนเป็นแข็งกระด้างจากเดิมที่เคยอ่อนนุ่ม ดังปรากฏข้อความในวรรณคดีเรื่อง ขยองสังข์ (หอยสังข์) ดังนี้

วิฤกษ์คุณ	หัสธาธิษณ	ธมฺมฺยฺสวเส
ศุภกษัตริ	สํฐิเษณะ	เทวฺยฺสวเส
	ธมฺมฺยฺสวเส ๑	

(อุรังษิ. 1961: 139)

ส่วนรัตนกัมพล	อาสนะนิมล	อ่อนนุ่มก่อนกาล
ดุจผู้บัญญัติ	ลำสินันทนา	เร้าร้อนอุณา
	ทานทนมโห	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ส่วนวรรณคดีเขมรเรื่อง พระโค พระแก้ว ได้กล่าวพรรณนาแตกต่างออกไปจากวรรณคดีเรื่อง ขยองสังข์ คือ แทนที่ทิพยอาสน์จะแข็งกระด้าง กลายเป็นว่า วิมานไพชยนต์ที่ประทับของพระอินทร์กลับสิ้นสะเทือน ไหวราวกับว่าจะพังทลายลงมา ดังนี้

ทฺรสาธตสยฺสวเส	ยิสฺยฺสวเส
ศุภกษัตริ	ยิสฺยฺสวเส
เสวตเยก	ยิสฺยฺสวเส
ยิสฺยฺสวเส	ยิสฺยฺสวเส

(พระราชนิพนธ์. 1952: 59)

ปราสาทไพชยนต์ช้านั้น	ไม่เคยอัศจรรย์ร้อนหม่นไหม้
บัดนี้เลื่อนลั่นแทบจะทลาย	เหตุมนุษย์โลกใกล้ฤๅสถานไกล
ธ เบิกพระเนตรทั้งสี่พัน	มันทอดเนตรสังเกตุเมลสรรพทั่วไป
มองสรรพสถานสวรรค์เทวโลกใกล้	ไม่มีเห็นอะไรเป็นอัศจรรย์

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

ขยองสังข์ เป็นวรรณคดีที่มีที่มาจากปัญญาสชาดก (สุวรรณสังฆชาดก) ส่วนพระโค พระแก้วเป็นตำนานพื้นบ้านของเขมร แสดงให้เห็นว่า แม้ความรู้ในเรื่องพระอินทร์คอยช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในยามคับขันของชาวเขมรจะเหมือนกับกลุ่มชนชาติไท ทว่ารายละเอียดปลีกย่อย เช่น พระอินทร์จะรู้อย่างไรว่า พระโพธิสัตว์นั้นกำลังต้องการความช่วยเหลือ นั้น ก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในวรรณคดีเรื่อง พระโค พระแก้ว ยังแสดงถึงความรู้ในเรื่องพระอินทร์ที่เคลื่อนคลาดของกวีเขมร คือ กล่าวว่พระอินทร์มีดวงเนตรถึง 4,000 ดวง (กวีคงจะรวมพระอินทร์เข้ากับพระพรหมในศาสนาพราหมณ์ หรือพระโพธิสัตว์

โลกศวรรสมันตมุข ในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งทั้ง 2 พระองค์มี 4 พักตร์ ผสานกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในยุคหลังพระเวทที่ว่า พระอินทร์มีพันตา สมมติว่าพระอินทร์มีดวงตาหน้าละ 1,000 ดวง 4 หน้าก็จะรวมกันได้ 4,000 ดวง)

2.3.2 พระอินทร์ทำหน้าที่เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงไปจุติยังโลกมนุษย์

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงมาจุติในโลกมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ (เพราะขนาดเทวราชผู้ยิ่งใหญ่อย่างพระอินทร์ยังต้องมาเชิญด้วยตนเอง) ในวรรณคดีเรื่อง หงส์ยนต์ พระอินทร์เป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางพิมพา มเหสีของพระเจ้าอาทิตย์วงศา ดังนี้

สฺวธเบ็กชิตฺถ์กัฏฐ์	ชตเส็ยลยล่ผดัก	จฺรสบสฺล่เสชตี
สจฺจบุรคาจฺเรช	สชฺเชชเทกลย	ชฺชุกเบาะเงฮี
	ชลฺลเจ ญฺจฺรชธา	๑
บถิตฺรชฺชุกยาส	บญญเช็ยสฺชยชาส	จฺรชชฺชเย็ย
ชฺชุกชฺชชช	นชฺชชชชช	สชชชชชช
	เช็ยชชชชชช	๑
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
	ชชชชชชช	๑

(ชชชชชช. 1986: 7)

ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
	ชชชชชชช	
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
	ชชชชชชช	
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
ชชชชชชช	ชชชชชชช	ชชชชชชช
	ชชชชชชช	

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

คัมภีร์นิทานกถา ซึ่งเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติฝ่ายเถรวาทที่เก่าแก่ และมีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติต่อเนื่องและเป็นเอกภาพมากที่สุด ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ไว้หลายประการ เช่น “พระอินทร์เสด็จพร้อมด้วยจตุมหาราช ผู้เป็นเทวดาแห่งฉกามาจรสวรรค์ ทำวามหาพรหมทั้งหลาย กับทั้งเทวดาในหมื่นจักรวาลไปเฝ้าพระดุสิตโพธิสัตว์ เพื่อทูลอาราธนาให้ทรงจุดยงมนุษย์โลก” (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. 2545: 102) ผู้เขียนคิดว่า อนุภาคดังกล่าวน่าจะเป็นแนวเทียบให้ชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่นๆ เอาตามอย่างบ้าง เช่นเดียวกับเรื่อง หงส์ยนต์ เจ้าสรอโตบเจก ด้วยเช่นกัน

2.3.3 พระอินทร์ทำหน้าที่อุ้มสมให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกัน

ในวรรณคดีเขมรเรื่อง โภคกุลกุมาร พระอินทร์ซึ่งเคยเป็นบรรพบุรุษของ โภคกุลกุมาร นั้น ได้ช่วยอุ้มสมนางสุขุมาลันทาเทวี ธิดากษัตริย์ให้มาครองคู่กับพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นชายเชื่องใจ ดังนี้

พระ ๓ ฐฺเร ฐฺธูธิ	ตธิตถิตถิ-	ธารณายนย์ณ ๑
เจวีสุรส่วริธิยณ	ตบ่ฐฐร่กถล	ฐฺฐฐฐฐฐ ๑
เกศศกณธิธิยณ	ฉฐฐฐฐ	กัฐฐฐฐฐฐ ๑
ถิตสุรสยยยยยย	ยยยยยยยย	สยยยยยยย ๑
ยยยยยยยยยย	ยยยยยยยย-	ยยยยยยยย ๑

พระ ๓ ฐฺเร ฐฺฐฐฐฐ	ยยยยยยยย	ยยยยยยยย ๑
ยยยยยยยยย	ยยยยยยยย	ยยยยยยยย ๑

(ธรรมสารยยยยย. 1966: 26-27)

พระอินทร์เทวินทร์ธิบตี	พินิจถิตถิ-	จารณาดฐฐฐยล
เทวินยยยยยย	ควรรคู้ด่าก	ให้เป็นภริยา
โภคกุลกุมารา	เป็นคู่กันมา	อย่าให้คลาคลาด
คิดเสร์จสมเด็ยยยย	ออกจากปราสาท	สวรรคตไทรตริงษา
เหาะถึยยยยยย	ลัถยยยยยย	นคยยยยยย

พระอินทร์เทวินทร์พยยย	ยยยยยยยย	ยยยยยยยย
ยยยยยยยยย	ยยยยยยยย	ยยยยยยยย

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

อนุภาคการอุ้มสมดังกล่าว ช่วยสร้างความสมเหตุสมผล และความเป็นไปได้ในวรรณคดี เพราะเป็นการยากที่ในชีวิตจริง เกษตรกรเหนื่อยใจ อาศัยอยู่ในชนบท จะได้พบรักและได้ครองคู่กับธิดาภคินีจากนครอันไกลโพ้น ผู้ซึ่งบริบูรณ์พร้อมด้วยรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และสติปัญญา พระอินทร์จึงเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกันและครองรักกันในที่สุด

2.3.4 พระอินทร์เป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ประเทศเขมร

พระอินทร์เป็นเทพสำคัญของชาวเขมร เพราะผูกโยงเข้ากับตำนานเรื่อง พระโค พระแก้ว และตำนานเรื่อง พระเกตุมาลา หรือตำนานการสร้างปราสาทนครวัด ในวรรณคดีเรื่องพระโค พระแก้ว กวีได้กล่าวว่า หลังจากที่บิดาของพระโค พระแก้ว เสียชีวิตลง พระอินทร์ได้นำน้ำอมฤตมาชุบชีวิต และรับตัวบิดาของพระโค พระแก้วไปอุปถัมภ์เป็นพระเกตุมาลา มหาราชในตำนานของชาวเขมร ดังนี้

ยงจิกตอสาธรมณาส์เฮ	จิกยลลฎาต์ ฎรฎฎ ฎฎฎฎ
ยามกตตอสมณสีวี	ณีกัฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ๑
ลัฎฎ:ลฎฎฎ ฎฎ: ฎฎฎ	ณฎฎฎ ฎฎฎฎฎ
ฎฎ:ณฎฎ ฎฎ: ฎฎฎฎฎฎฎ	ฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ๑
ฎฎ: ฎฎฎฎฎ ฎฎ: ฎฎฎฎฎ	ฎฎ:ณฎฎฎฎฎฎฎ
เฮฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎ	ฎฎ:ณฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ๑

(พระแสง พระรัศมี. 1952: 34-35)

เอาน้ำโลจจสรงโปรยปรายไป	น้ำมนต์ตกไปต้องตรงอินทรี
มาณพได้รอดพ้นชีวี	ยกสองมือซูลีถวายเป็นบังคม
นมัสการสมเด็จพระอินทรา	นรินทร์เทวาผู้บรม
พระองค์โปรดชีวิตอัญชยม	ข้าน้อยก้มขอสมมาลาโทษา
พระอินทร์มีพระดำรัสตรัส	เจ้าเอ๋ยบัดนี้ข้าจะนำมา
ไปอุปถัมภ์บังเกิดชาติตา	เป็นพระเกตุมาลาพ่อจะว่ากระไร

(แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

พระเกตุมาลา เป็นบุคคลสำคัญในตำนานของประเทศเขมร เนื่องจากชาวเขมรเชื่อว่า พระเกตุมาลา
นี้เป็นกษัตริย์เขมรผู้ยิ่งใหญ่ พระอินทร์ทรงรับสั่งให้พระวิษณุกรรม ครุช่าง ลงมาสร้างปราสาทนครวัดถวาย
พระเกตุมาลา โดยจำลองแบบมาจากคอกวัวบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตำนานเล่าว่า พระเกตุมาลาเคยเป็นโอรส
ของพระอินทร์ในอดีตชาติ พระอินทร์ทรงรับพระเกตุมาลาไปอยู่บนสวรรค์ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ เหล่าทวยเทพทนกลั่น
สาบสาบของมนุษย์ไม่ไหว พระอินทร์จึงต้องพาพระเกตุมาลากลับมาส่งยังโลกมนุษย์ (m:ar bUr. 1969: 11-12)

ในวรรณคดีเรื่อง ลเบิกอังกอร์วัด ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยกลาง โดยสมเด็จพระสุคนธาธิปัตติ
สมเด็จพะสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกาย กวีได้อธิบายตำนานการสร้างปราสาทนครวัดดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้
นี้ก็ยังได้อธิบายภาพเล่าเรื่องที่ปราสาทนครวัดอีกด้วย โดยกวีเข้าใจผิดคิดว่า ภาพสลักของพระเจ้าสุริยวรมันที่
2 ขณะทรงประทับบนบัลลังก์นั้น เป็นภาพพระเกตุมาลา กับเหล่ากษัตริย์อีกหนึ่งร้อยองค์ นอกจากนี้ภาพอื่นๆ ที่
เกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เช่น ภาพที่พระองค์ทรงประทับบนพระคชาธารศึก ภาพขบวนเกียรดิยศ
ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เป็นต้น กวีอธิบายว่า บุคคลในภาพเป็นพระเกตุมาลาทั้งสิ้น (สุธีรัตน์ ดั่งเงิน.
2548: 45-50)

เช่นเดียวกับวรรณคดีเรื่อง นิราศนครวัด ของออกญาสุตันตปรีชา (อินท์) กวีได้อ้างถึงความเชื่อดัง
กล่าวข้างต้น หากแต่กวีแย้งว่า ปราสาทนครวัดน่าจะสร้างโดยพระเกตุมาลา หากฝีมือของพระอินทร์แต่อย่างใด
(วรรณคดีเรื่อง ลเบิกอังกอร์วัด แสดงถึงตำนานเรื่องพระอินทร์สร้างปราสาทนครวัด เพราะคนเขมรไม่เชื่อว่า
มนุษย์ธรรมดาจะสามารถสร้างสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โตมหึมาขนาดนั้นได้ ส่วนวรรณคดีเรื่อง นิราศนครวัด นั้น
กวีเชื่อว่า ปราสาทนครวัดไม่เหลือวิสัยที่กษัตริย์เขมรจะสร้างได้ เป็นการยกย่องสถาบันกษัตริย์ของกวี)

ฮิ ព្រះគុណព្រះពេកុមាលាព្រះ ថាយជារត្នសុរេចន្ទេរចេញផ្កា	ព្រះវិស្ណុកាត់ព្រះរាជស្នា ទៅតាំងស្នាត្រៃក្រុងបឹងមាលា ។
.....	
ខ្លះសង្ឃខាងព្រះព្រះត្រៃប្រើ ខ្ញុំគង់វ មើលសព្វម្លឹងស្នា ព្រះព័ន្ធមឹកធ្វើមិនឱ្យស្រេច ខ្លះអាព្រះព័ន្ធមិនស្មើស្មើ	ឱវិស្ណុកម្មធ្វើថាយព្រះព្រះ មិនសមដៃមួយវាសណាធ្វើស្មើ ។ មើលទៅក្រច់ខុសគ្នាណាស្មើ បើព្រះព័ន្ធមើយកដៃស្មើ ។ (ទិវង្គតកម្ពុជា , 1997: 77-78)

ไอ้ พระคุณพระเกตุมาลามหากษัตริย์ ถวายเป็นวัดเสร็จเสด็จออกถกาน	พระทัยตัดมิเสียดายพระราชสถาน ไปตั้งสถานไพร่กมบึงมาลา
.....	
บ้างสงสัยว่าฝีมือพระอินทร์ใช้ ข้าพินิจมิลสรพมณเทียรสถาน พระอินทร์ไฉนมาทำให้เสร็จ บ้างทราบบ้างงามไม่เสมอเลย	ให้วิษณุกรรมทำถวายกษัตริย์ภูบาล มิสมฝีมือมฆวานท่านทำเลย มองไปลายผิดกันหนาท่านเอ๋ย ถ้าพระอินทร์มาทำเอยคงเสมอกัน (แปลและเรียบเรียงโดยผู้เขียน)

นครวัด ถือเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเขมร เป็นความภาคภูมิใจที่กลายมาเป็นปมเชื่อว่า เขมรเป็น
 ชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมมาก่อน จนสามารถสร้างสิ่งมหัศจรรย์ของโลกขึ้นมาได้ ตำนาน
 เรื่องนครวัด เกิดขึ้นหลังสมัยเมืองพระนครอย่างแน่นอน เพราะชื่อนครวัดไม่ใช่ชื่อที่แท้จริงของศาสนสถานแห่ง
 นี้ ซึ่งพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ปรารถนาที่จะให้สถานที่แห่งนี้เป็นมฤตกเทวาลัยนาม “พระวิษณุโลก” คือ เทวาลัย
 ของพระวิษณุ และสุสานของพระองค์ เช่นเดียวกับตำนานเรื่องพระโค พระแก้ว ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่อาณาจักร
 เมืองพระนครล่มสลาย เพื่ออธิบายว่าเพราะเหตุใดเขมรจึงเสื่อมลง ในขณะที่สยามเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยๆ (เนื่องจาก
 ในท้องของพระโคมีศิลปศาสตร์ต่างๆ เมื่อพระโคถูกสยามจับไป ทำให้สยามเก่งกล้าสามารถ ขณะที่เขมรต้อง
 อ่อนด้อยลง)

ตำนานทั้ง 2 นี้กล่าวถึงพระอินทร์ในแบบเขมร คือ มีหน้าที่คอยช่วยเหลือตัวละครเอก ซึ่งเป็นชาวเขมร นี่คือลักษณะเฉพาะของพระอินทร์เขมรที่ไม่ใช่พระอินทร์แบบพราหมณ์ แบบพุทธ หรือพระอินทร์แบบชนชาติไท เมื่อเขมรหันมายอมรับนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท จนกระทั่งศาสนาดังกล่าวหยั่งรากลึกลงในสังคมเขมร พระอินทร์จึงกลายมาเป็นเทพที่คอยอุปถัมภ์ประเทศไทยเขมร เช่นเดียวกับที่คอยอภิบาลพระบวรพุทธศาสนาด้วย นอกจากนี้ กวียังต้องการที่จะบอกว่า ชาวเขมร (ที่ปรากฏในวรรณคดี) นั้นเป็นคนดี ทำให้พระอินทร์ต้องเข้ามาช่วยเหลือนั่นเอง

3. ปัจฉิมกถา

ความเชื่อในเรื่องพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีเขมรเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับว่าศาสนาใดขึ้นมามีอิทธิพลสูงสุดในยุคเมืองพระนคร พระอินทร์มีลักษณะของพระอินทร์แบบพราหมณ์ และเนื่องจากกวีต้องนำมาเปรียบเทียบกับกษัตริย์ จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงแต่คุณลักษณะที่ดีของพระอินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นนักรบ สังเกตว่าพระนามของกษัตริย์เขมรในสมัยเมืองพระนคร มักลงท้ายด้วยคำว่า “วรมัน” ซึ่งตามศัพท์แปลว่า เลื้อยเกราะ เกราะ ในที่นี้หมายถึง ผู้คอยปกป้อง คุ่มกัน หรือนักรบ (ฉนวน, *สมุทฺธการ*: 1967: 869) การเปรียบเทียบกษัตริย์ในสมัยเมืองพระนครกับพระอินทร์ดังกล่าวมาแล้วนี้ แสดงถึงคุณลักษณะที่ร่วมกันระหว่างสิ่งที่ถูกเปรียบและสิ่งที่นำไปเปรียบ กล่าวคือ ความเป็นราชา กษัตริย์เป็นจอมคนบนพื้นพิภพ ส่วนพระอินทร์เป็นจอมเทพบนสรวงสวรรค์ และความเป็นนักรบกษัตริย์ปกป้องรักษาประชาราษฎร์ ทำลายล้างข้าศึกศัตรู ส่วนพระอินทร์ปกป้องสวรรค์ให้สงบสุข ทำลายล้างเหล่าอสูร

พระอินทร์ในวรรณคดีเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร เป็นพระอินทร์แบบพุทธผสมกับพราหมณ์ แม้ว่าศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจะเข้ามามีอิทธิพลสูงสุดแทนที่ศาสนาพราหมณ์แล้วก็ตามที่ พระอินทร์แบบพุทธเป็นเพียงตำแหน่งที่ไม่ถาวร ผู้ใดปรารถนาที่จะไปบังเกิดเป็นพระอินทร์ก็ย่อมได้ ขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่สั่งสมไว้เป็นเครื่องกำหนด พระอินทร์แบบพุทธต้องเป็นผู้มาทูลเชิญพระโพธิสัตว์ให้ลงไปจุติยังโลกมนุษย์ และคอยช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ หรือผู้มีบุญในคราวที่ท่านเหล่านั้นต้องตกอยู่ในสถานการณ์คับขัน ลักษณะของพระอินทร์แบบ

พราหมณ์ในวรรณคดียุคนี้ คือ ทรงเป็นเทพบุตรนักรัก ซึ่งการที่กวีสามารถกล่าวถึงพระอินทร์ในด้านลบในยุคนี้ได้ เนื่องจากไม่จำเป็นต้องนำพระอินทร์ไปเปรียบเทียบกับกษัตริย์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์แต่ประการใด

กวีเขมรได้สร้างพระอินทร์ในแบบของตนขึ้น โดยนำพระอินทร์ไปผูกเข้ากับนิทานพื้นบ้าน ได้แก่เรื่อง พระโค พระแก้ว และเรื่องพระเกตุมาลา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระอินทร์กลายเป็นเทพที่มีความสำคัญเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากพระอินทร์จะช่วยปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว พระอินทร์ยังช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูประเทศเขมรอีกด้วย

บรรณานุกรม

- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2551). **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2547). **เรื่องชกนาคศึกดำบรรพ์**. ใน มณีปิ่นนิพนธ์: รวมบทความด้านภาษา วรรณคดีและวัฒนธรรมไทย. หน้า 227–246. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสุทธิ บุษยกุล. (2520). **พระอินทร์**. ใน วิสุทธินิพนธ์. หน้า 33-42. กรุงเทพฯ: ธเนศวร.
- วัชธานี เสนาะล้ำ. (2530). **คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทย**. ปรินิพนธ์ ศศ.บ. (โบราณคดี). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. (2545). **พระอินทร์**. ใน **วิทยารัตนากร: รวมบทความวิชาการอักษรศาสตร์ ของศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา**. หน้า 152–161. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2550). **ศาสตราแลบง: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ พัฒนาการ และความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมร**. ปรินิพนธ์ อ.ด. (วรรณคดีเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธีรัตน์ ตัวงเงิน. (2548). **ลเบิกอังกอร์วัด: การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมและภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทนครวัด**. ปรินิพนธ์ ศศ.ม. (เขมรศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัทรดิศ ดิสกุล. (2547). **ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2523). **เทวดาพุทธ**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2545, ธันวาคม). **พระอินทร์กับพิน 3 สายกับการละทิ้งทูลกริยาของพระโพธิสัตว์**. ภาษาและวรรณคดีไทย. 19: 71–111.

ព្យូមស័ង្ខ . (1961). ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ជួន ណាត,សម្តេចព្រះសង្ឃរាជ. (1967). **ធម្មនាទ្ធារម្ម**. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ថាច់ ប៉ាន់ផាត និង តែច សុភ័ក្ត្រ. (ឆ.ប.ប.). អាទិទេពក្រុងអង្គរ. ឆ.ប.ព.: ឆ.ប.វ.

ទិព្វសង្ខារ ទ្រឹស្តី ១. (1963). ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

នង, ធម្មញ្ញវិញ្ញាណ. (1966). **គោតមសក្ការ**. បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ពុទ្ធិសេន នាទក្សត្រី. (1986). Paris: Cedoreck.

គេវ. (1952). **ព្រះគោ ព្រះតែច**. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារភីម-ភី.

ព្រះសុមេធ. (1960). បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារសេង ទួន ហ្វឹក.

ម៉ារ ប៊ុន. (1969). **ដើមគំណើតអង្គរ**. ឆ.ប.ព.: ឆ.ប.វ.

យស វិល. (1966). **បេស្រណេបេត** . ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារភ្នំពេញ.

រាមកេរ្តិ៍ ទ្រឹស្តី ៧. (1995). បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

សទ្ធិសិល្ប៍. (1956). បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

ហឡយន្ត . (1986). Cedoreck: មជ្ឈមណ្ឌលសិក្សាស្រាវជ្រាវអរ្យធម៌ខ្មែរ.

ហ៊ុន, ព្រះអរិយកាមណី. (1964). **ព្រះជិនច្យ ទ្រឹស្តី ១**. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

គុណ, ធម្មញ្ញវិញ្ញាណ. (1997). **និរាសនកម្ម**. បោះពុម្ពលើកទី 2. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.

អ៊ុក, ព្រះធម្មបញ្ញា. (1964). **មរណមាតា**. បោះពុម្ពលើកទី 3. ភ្នំពេញ: ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ.